

LBRIS

We know
books

MEG WAITE CLAYTON

**ULTIMUL
TREN
SPRE LONDRA**

Traducere din limba engleză și note
MIHAELA MAGDALENA DUMITRU

LITERA

București
2020

LBRIIS

We know
books

PARTEA I
TIMPURILE DINAINTE
DECEMBRIE 1936

La graniță

Fulgii mari îndulceau priveliștea de dincolo de geamul trenului – un castel pe un deal înzăpezit, care apărea fantomatic prin aerul încărcat de zăpadă. Se auzea controlorul care striga:

– Bad Bentheim; aici este Bad Bentheim, Germania. Pasagerii care continuă drumul spre Olanda trebuie să arate documentele.

Geertruida Wijsmuller – o olandeză cu bărbie, nas și frunte puternice, gura mare și ochii cenușii, ca de cașmir – a sărutat pruncul pe care îl ținea în poală. L-a sărutat a doua oară, rămânând cu buzele lipite de fruntea moale. Apoi l-a dat surorii lui și a scos kippa de pe capul celui alt frate, care abia învățase să meargă.

– *Es ist in Ordnung. Es wird nicht lange dauern. Dein Gott wird dir dieses eine Mal vergeben*, a răspuns Truus la obiecțiile copiilor, în limba lor. Este în regulă. Nu o dau jos decât pentru câteva momente. Dumnezeuul vostru ne va ierta de data asta.

Când trenul a oprit cu o sforțare, băiețelul a sărit la geam, strigând:

– Mama!

Truus l-a mângâiat pe păr, privind în aceeași direcție, dincolo de geamul înzăpezit și a văzut nemți așteptând în șiruri ordonate pe peron, în ciuda furtunii, un hamal cu un cărucior încărcat cu bagaje, un bărbat adus de spate cărând un panou cu o reclamă la o croitorie. Da, iat-o pe femeia pe care a văzut-o băiatul – o femeie subțirică, purtând un palton închis la culoare și o eșarfă, stând în

picioare lângă un vânzător de cârnați, cu spatele la tren. Băiatul a strigat-o din nou.

– Maaa-maaa!

Femeia s-a întors, luând alene o mușcătură din cârnatul unsuros, în timp ce privirile i s-au ridicat spre tabelul de afișaj cu lamele. Băiatul s-a încovoiat. Nu era mama lui, desigur.

Truus l-a tras pe băiat spre ea, șoptindu-i „Gata, gata, gata“, neputând să îi facă promisiuni ce nu puteau fi respectate.

Ușile vagonului s-au deschis cu un huruit neașteptat și un șuielat. Un grănicer nazist de pe peron a întins mâna ca să ajute o pasageră ce cobora, o nemțoaică însărcinată, care i-a acceptat ajutorul cu o mână înmănușată. Truus a desfăcut nasturii din perle ai mânușilor ei de zi, din piele galbenă și le-a lărgit manșetele festonate, cu margini delicate, negre. Și-a scos mânușile, pielea agățându-se în inelul cu un singur rubin, cuibărit între alte două inele, apoi, cu mâini care abia începeau să se umple de pete și să se rideze, a șters lacrimile băiatului.

Le-a netezit copiilor părul și hainele, adresându-se din nou fiecăruia pe nume, dar făcând totul repede, uitându-se pe furiș la șirul tot mai mic de pasageri.

– În regulă, a zis ea, ștergând saliva de la gura celui mic în timp ce ultimii pasageri coborau din tren. Mergeți să vă spălați pe mâini, așa cum am repetat.

Grănicerul nazist urca deja scările.

– Mergeți, grăbiți-vă acum, dar spălați-vă pe îndelete, a spus Truus calmă. Apoi i s-a adresat fetei: Ține-i pe frații tăi la toaletă, iubita mea.

– Până când îți pui din nou mânușile, Tanti Truus, a zis fata.

Era important ca Truus să nu pară că îi ascunde pe copii, dar nici nu îi voia prea aproape în timpul acestei negocieri. *Așadar, ne fixăm privirile nu pe ceea ce se vede, ci pe ceea ce este invizibil*, și-a zis ea, ducând fără să își dea seama rubinul la buze, ca pentru un sărut.

Și-a deschis poșeta, una mai delicată decât cea pe care ar fi ales-o dacă ar fi știut că se va întoarce la Amsterdam însoțită de trei copii. A scotocit înăuntrul ei, scoțându-și inelele, în vreme ce copiii, aflați acum în spatele ei, se îndepărtau de-a lungul culoarului.

În fața ei a apărut grănicerul. Era un bărbat tânăr, dar nu atât de tânăr încât să nu fie căsătorit, să nu aibă copii.

– Vize? Aveți vize pentru părăsirea teritoriului Germaniei? s-a adresat el lui Truus, singurul adult rămas în vagon.

Truus a continuat să caute prin geantă, ca și cum încerca să scoată documentele cerute.

– Copiii pot fi greu de stăpânit, nu-i așa? a replicat ea afectuoasă, pipăind singurul pașaport, olandez, pe care îl avea în geantă. Aveți copii, domnule ofițer?

Grănicerul i-a adresat o umbră de zâmbet neregulamentar.

– Soția mea așteaptă să nască primul nostru copil, poate chiar în ziua de Crăciun.

– Cât de norocoși sunteți! a spus Truus, zâmbind la gândul norocului ei, în timp ce grănicerul întorcea privirea spre sunetul apei care curgea într-o chiuvetă și sporovăiala veselă, de cinteze, a copiilor.

A lăsat gândul să îl pătrundă: în curând va avea un bebeluș ca micul Alexi, care va crește până va ajunge ca Israel sau draga de Sara.

Truus mângâia rubinul – care scliffea cald – al singurului inel pe care îl purta acum.

– Aveți ceva special pentru soție pentru a marca fericita ocazie, sunt sigură.

– Ceva special? a repetat nazistul, reîntorcându-și atenția spre ea.

– Un dar frumos pe care să îl poarte în fiecare zi, ca să își amintească de acest frumos moment. Tatăl meu i-a dat mamei acest inel în ziua în care m-am născut eu, a zis ea, scoțându-și inelul.

Degetele ei palide și ferme i-au întins inelul cu rubin, împreună cu pașaportul.

El a aruncat o privire încărcată de scepticism către inel, apoi a luat numai pașaportul, l-a examinat și a aruncat încă o privire spre capătul vagonului.

– Aceștia sunt copiii dumitale?

Copiii olandezi puteau fi înscrși pe pașaportul părinților, dar pe al ei nu era scris nimic.

A învățat rubinul pentru a prinde o rază de lumină, spunând:

– Sunt mai de preț decât orice altceva copiii.

Băiatul întâlnește o fată

Stephan a ieșit în grabă printre uși și a coborât scările acoperite de zăpadă, cu ghiozdanul lovindu-se ritmic de sacoul de școală în timp ce alerga spre Burgtheater. În dreptul papetăriei, s-a oprit brusc: mașina de scris era încă acolo, în vitrină. Și-a împins ochelarii mai sus pe nas, a pus degetele pe geamul vitrinei și s-a prefăcut că scrie.

A alergat mai departe, croindu-și drum printre mulțimile din Christkindlmarkt¹ și aromele de *glühwein*² și de turtă dulce, spunând „Scuze, mă iertați” și ținându-și capul în jos, pentru a nu fi recunoscut. Familia lui era una bună: averea venea din fabrica de ciocolată înființată cu propriul capital, iar conturile deținute la banca Rothschild erau mereu pe plus. Dacă ajungea la urechile tatălui său că a mai dărmat o bătrânică pe stradă, mașina de scris ar rămâne aproape de bradul împodobit cu luminițe de aici, din Rathausplatz, în loc să se găsească sub cel din galeria de iarnă de acasă.

A făcut semn cu mâna bătrânului care ținea chioșcul de ziare.

– Bună ziua, Herr Kline!

– Unde îți este paltonul, domnule Stephan? a strigat bătrânul după el.

Stephan a privit în jos – își uitase paltonul la școală din nou –, dar nu a încetinit decât atunci când a ajuns în Ringstrasse, unde un protest

ad-hoc al naziștilor blocase drumul. S-a ascuns în spatele unui chioșc acoperit cu afișe și a coborât scările din metal care zăngăneau, spre întunericul lumii din măruntaiele Vienei, pentru a ieși apoi la lumină pe partea străzii dinspre Burgtheater. A intrat în goană pe ușile teatrului, coborând câte două trepte o dată, către frizeria aflată la subsol.

– Domnule Neuman, ce surpriză plăcută! a zis Herr Perger, ridicând sprâncenele cărunte deasupra ochelarilor rotunzi și negri, ca ai lui Stephan, dar nu la fel de stropiți de fulgi de nea.

Frizerul stătea aplecat și aduna ultimele fire de păr din ziua aceea într-un fâraș.

– Dar nu te-am...

– Luați-mi doar vârfurile. Au trecut câteva săptămâni.

Herr Perger s-a îndreptat de spate și a aruncat părul într-un coș de gunoi, apoi a așezat mătura și fârașul lângă un violoncel rezemat de perete.

– Ei bine, presupun că învățătura nu se așază la fel de bine într-o minte bătrână ca într-una tânără, a cedat el afectuos, arătând cu bărbia către scaunul de frizer. Sau poate nu se așază la fel de bine în mintea unui tânăr care are bani de cheltuit?

Stephan a lăsat ghiozdanul să îi cadă, câteva pagini ale noii sale piese risipindu-se pe podea, dar nu conta, pentru că Herr Perger știa că scrie piese de teatru. Și-a scos sacoul, s-a așezat pe scaun și și-a scos ochelarii. Lumea s-a încetșat, violoncelul și mătura transformându-se într-un cuplu de dansatori, iar chipul său în oglindă, deasupra cravatei, în chipul oricui. S-a cutremurat când Herr Perger a înfășurat pelerina în jurul lui; Stephan ura tunsorile.

– Am auzit că ar putea începe repetițiile pentru o nouă piesă, a spus el.

– Una de Stefan Zweig?

– A, da, ești mare admirator al lui Herr Zweig. Cum de am uitat?

Otto Perger îl tachina pe Stephan, dar cu prietenie, căci Herr Perger știa toate secretele despre dramaturgi și vedete și teatru. Prietenii lui Stephan habar nu aveau de unde afla el ultimele știri; credeau că știe vreo persoană importantă.

– Mama lui Herr Zweig locuiește încă aici, în Viena, a spus Stephan.

¹ Târgul de Crăciun

² Vin fierț (în limba germană în original)

– Dar el rareori își anunță revenirea de la Londra. Cu riscul de a te dezamăgi, Stephan, această nouă piesă este scrisă de Csokor. Se cheamă *3 Noiembrie 1918*, este despre sfârșitul Imperiului Austro-Ungar. S-a tot vorbit și zvonit că nu se va pune niciodată în scenă. Mă tem că Herr Csokor trăiește cu valizele la ușă. Mi s-a spus că proiectul va merge mai departe, dar anunțurile vor include declarația că dramaturgul nu încearcă să aducă vreo jignire nici uneia dintre națiunile fostului imperiu german. Un pic dintr-asta, un pic din cealaltă, orice este necesar pentru a supraviețui.

Tatăl lui Stephan ar fi obiectat că aceasta este Austria, nu Germania; lovitura de stat nazistă fusese reprimată aici cu mulți ani în urmă. Dar lui Stephan nu îi păsa de politică. Stephan nu dorea să știe decât cine va juca rolul principal.

– Ai vrea să ghicești? i-a sugerat Herr Perger, iar Stephan s-a întors pe scaun spre el. Te pricepi bine la asta, după câte îmi amintesc.

Stephan a ținut ochii închiși, cutremurându-se din nou fără să vrea, deși, din fericire, nu îi căzuse pe față nici un fir de păr.

– Werner Krauss? și-a dat el cu părerea.

– Iată-te! a zis Herr Perger, cu un entuziasm care l-a surprins.

Herr Perger a întors scaunul înapoi către oglindă, permițându-i lui Stephan să vadă cu uimire – ca prin ceață, în lipsa ochelarilor – că frizerul nu îi confirma presupunerea, ci se adresa unei fete care ieșea ca o floarea-soarelui suprarealistă dindărătul unui grătar ornamental din perete, mai jos de reflexia sa din oglindă. Fata s-a oprit în fața lui, cu ochelari murdari, codițe blonde și sâni abia înmuguriți.

– Ah, Žofie-Helene, mama va pierde toată noaptea ca să îți spele rochia, a spus Herr Perger.

– Nu ai pus corect întrebarea, Grandpapa Otto – sunt *doi* actori în rolurile principale masculine, a zis fata voioasă, vocea oprindu-i-se undeva înăuntrul lui Stephan, ca primul și bemol major al piesei *Ave Maria* de Schubert, vocea ei și sunetul liric al numelui ei, Žofie-Helene și apropierea sânilor ei.

– Este lemniscata lui Bernoulli, a spus ea, pipăind talismanul de aur de la gât. O ecuație: pătratul sumei dintre x^2 și y^2 este egal cu dublul produsului dintre a^2 și diferența pătratelor lui x și y .

– Ăăă... s-a bâlbâit Stephan, roșu de rușine că fusese surprins uitându-se la sâni ei, chiar dacă ea nu își dăduse seama ce făcea.

– Papa mi l-a dat, a zis ea. Și lui îi plăcea matematica.

Herr Perger a desfăcut pelerina, i-a întins lui Stephan ochelarii și a refuzat cu o mișcare din mână moneda din cupru-nichel pe care i-o oferise Stephan, spunând că de data aceasta nu costă nimic. Stephan a îndesat paginile scenariului înapoi în ghiozdan, nevrând ca fata să îi vadă piesa de teatru, sau că are o piesă de teatru sau că își imaginează că poate scrie ceva care să merite să fie citit. S-a oprit uimit: *Podeaua era perfect curată?*

– Stephan, aceasta este nepoata mea, a spus Otto Perger, cu foarfeca încă în mână și mătura și fărâșul neatins, tot lângă violoncel. Žofie, Stephan aici de față este la fel de interesat de teatru ca tine, deși are mai multă grijă de părul lui decât tine.

– Mă bucur să te cunosc, Stephan, a spus fata. Dar de ce ai venit să te tunzi dacă nu aveai nevoie de o tunsoare?

– Žofie-Helene, a certat-o Herr Perger.

– Spionam de dincolo de grătar. Nu aveai nevoie de o tunsoare, și de aceea Grandpapa Otto s-a prefăcut numai că te tunde. Dar stai, nu îmi spune! Lasă-mă să deduc!

A privit în jurul camerei, la violoncel și la cuierul pentru haine, apoi la bunicul ei și înapoi la Stephan. Privirile i s-au oprit asupra ghiozdanului.

– Ești actor! Iar Grandpapa știe totul despre acest teatru.

– Cred că vei descoperi, *Engelchen*¹, că Stephan este scriitor, a spus Otto Perger. Și trebuie să știi că cei mai mari scriitori fac cele mai stranie lucruri numai de dragul experienței.

Žofie-Helene l-a privit pe Stephan cu interes crescut.

– Chiar așa?

– Eu... Voi primi o mașină de scris de Crăciun, a spus Stephan. Sper să fiu scriitor.

– Se fac mașini de scris speciale?

– Cum, speciale?

¹ Îngeraș (în limba germană în original)

LRDIS We know

– Nu ți se pare ciudat să fii stângaci?

Stephan se gândea încă la mâinile lui, încurcat, în vreme ce fata deschidea grătarul de unde ieșise și se târa pe coate și genunchi înapoi în interiorul zidului. După o clipă, a scos din nou capul:

– Haide odată, Stephan! Repetițiile aproape s-au terminat, a spus ea. Nu te deranjează să te murdărești puțin pe manșetele pătate cu cerneală, nu? De dragul experienței?

Rubine sau sticlă colorată

Un nasture din sidef a căzut de la manșeta festonată a mânușii când, cu pruncul în brațe, s-a întins să îl prindă pe băiat; era atât de fascinat de imensul tavan din fontă al domului gării din Amsterdam, încât aproape că era să cadă din tren.

– Truus! a strigat-o soțul ei.

Apoi l-a luat în brațe pe băiat și l-a așezat pe peron. Le-a ajutat pe fată și pe Truus, cu pruncul în brațe.

Ajunsă pe peron, Truus a acceptat îmbrățișarea soțului ei, lucru rareori văzut în public.

– Geertruida, a spus el, oare nu putea Frau Freier...

– Te rog, nu mă certa acum, Joop. Ce s-a făcut s-a făcut și sunt sigură că soția aceluia grănicer tânăr și simpatic care ne-a trecut granița are mai multă nevoie de rubinul mamei mele decât avem noi. Unde îți este spiritul Crăciunului?

– Doamne Dumnezeule, nu îmi spune că ai riscat mituind un nazist cu sticlă colorată?

Ea l-a sărutat pe obraz.

– Cum nici tu nu ai văzut diferența, mă îndoiesc că ei își vor da seama prea curând.

Joop a râs fără să vrea, apoi a luat copilașul, ținându-l stângace, dar gângurind – un bărbat care iubea copiii, dar nu avea nici unul, în ciuda anilor de încercări. Truus și-a băgat în buzunare mâinile

care nu mai erau încălzite de trupul copilului și a dat de cutia de chibrituri de care mai că uitase. Ciudat individ, doctorul întâlnit în vagon, cel care i-l dăduse.

– Dumnezeu te-a trimis, fără îndoială, zisese el cu o privire duioasă spre copii.

Întotdeauna ducea cu el o piatră norocoasă, spusese el, iar acum voia să i-o dea ei.

– Ca să vă apere pe tine și pe copii, a insistat el, deschizând cuti-
uța pentru a-i arăta o piatră teșită, cu aspect învechi și banal. La înmormântările evreiești, nu se duc flori, ci pietre, a zis el, ceea ce, dintr-un motiv sau altul, făcea piatra de nerefuzat.

O va recupera de la ea când va avea nevoie de norocul lui, a asigurat-o el. Dar coborâse la Bad Bentheim, înainte ca trenul să traverseze granița germană spre Olanda, iar acum Truus era la Amsterdam cu copiii, zicându-și că trebuie să fie ceva adevărat în legătură cu puterea acestei pietre urâte de a aduce noroc.

– Acum, omulețule, i-a spus Joop pruncului, trebuie să crești și să faci lucruri mărețe, ca să merite riscul pe care și l-a asumat mireașa mea cea nesăbuită.

Dacă îl deranja această salvare neplănută, nu avea de gând să spună mai multe decât atunci când erau planificate excursiile ei menite să scoată copii din Germania. A depus un sărut pe fruntea copilului.

– Am un taxi care așteaptă, a zis el.

– Un taxi? Ai primit o mărire de salariu de la bancă în timp ce am fost plecată?

O glumă duioasă; Joop era bancherul cel mai responsabil, cum-pătat până în măduva oaselor, deși unul care încă o numea pe cea care era nevasta lui de două decenii mireașa lui.

– Drumul din stația de tramvai până la casa unchiului lor ar fi dificil, chiar și fără zăpada aceasta, a zis el, iar doctorul Groenveld nu vrea ca nepoții prietenului său să ajungă la el cu degerături.

Prietenul doctorului Groenveld. Așa se explica totul, și-a zis Truus în timp ce ieșeau din gară și pătrundeau în dantelăria de omăt a ramurilor copacilor, cărările înnegrite de pași și gheața

albă a canalelor. Acesta era modul în care Comitetul pentru Interele Speciale ale Evreilor își oferea cel mai des ajutorul: pentru nepoți și nepoate ale cetățenilor olandezi; prieteni de-ai prietenilor, copiii prietenilor unor parteneri de faceri. Așa că, deseori, relațiile întâmplătoare hotărau destine.

VIENA INDEPENDENTĂ

CASA NATALĂ A LUI HITLER, ACUM MUZEU

Relațiile între Austria și Germania rămân încordate,
în ciuda acordului din vară

de KÄTHE PERGER

BRAUNAU-AM-INN, AUSTRIA,
20 decembrie 1936 – Proprietarul
casei în care s-a născut Hitler a
deschis publicului două dintre
camere, sub formă de muzeu.
Autoritățile austriece din Linz au
permis expunerea publică, cu con-
diția să fie primiți numai cetățeni
germani, nu și austrieci. În even-
tualitatea în care se va descoperi
că li se permite accesul în muzeu
austriecilor sau devine un loc de
demonstrații naziste, muzeul va
fi închis. Deschiderea muzeului

este posibilă datorită Acordului
Austro-German din 11 iulie, de a
ajuta națiunile noastre să revină
la „relații normale și prietenoase”.
Prin acest acord, Germania a
recunoscut deplina suveranitate a
Austriei și s-a obligat să considere
ordinea noastră politică o pro-
blemă internă, asupra căreia nu va
exercita nici un fel de influență –
o concesie făcută de Hitler, care
obiectează împotriva încarcerării
de către guvernul nostru a mem-
brilor Partidului Nazist Austriac.

Lumânări la răsărit

Žofie-Helene se apropia cu emoție de gardul viu acoperit de zăpadă și de porțile de fier înalte ale palatului de pe Ringstrasse. A dus o mână la fularul roz ecosez pe care i-l dăduse Grandmère de Crăciun, moale ca atingerea mamei ei. Casa aceasta era mai mare decât tot blocul unde locuia ea și mult mai bogat ornamentată. Patru etaje înalte, cu coloane – parterul, cu uși și ferestre arcuite; cele de deasupra, cu uși dreptunghiulare mari, din sticlă, care dădeau spre balcoane cu balustrade din piatră –, se terminau cu un al cincilea etaj, de dimensiuni mai modeste, împodobit cu statui care păreau că susțin acoperișul din plăci de ardezie, sau că păzesc servitorii care locuiau cu siguranță acolo, sus. Nu putea fi cu adevărat casa cuiva, și cu atât mai puțin a lui Stephan. Dar, înainte de a face cale întoarsă, un portar cu palton și joben a ieșit dintr-o gheretă pentru a-i deschide porțile, iar ușile cioplite de la intrare s-au dat în lături și Stephan a coborât în goană treptele neatrinse de zăpadă, ca și cum ar fi fost miezul verii.

– Uite! Am scris o piesă nouă! a zis el, întinzându-i manuscrisul. Am scris-o la mașina de scris pe care am primit-o de Crăciun! Portarul a zâmbit cu căldură.

– Domnule Stephan, poate dorești să îți inviți musafira înăuntru?

*

Interiorul conacului era și mai impresionant, cu candelabre și podele din marmură cu modele geometrice complicate, o scară imperială și cele mai neobișnuite opere de artă peste tot: trunchiuri de mestecăn toamna, cu o perspectivă anormală; un sat de la malul mării, urcând pe coasta unui deal, neverosimil de mic și de vesel; un portret bizar al unei doamne care semăna mult cu Stephan, cu aceiași ochi arzători, cu nasul lui drept și lung, buzele lui roșii și o abia perceptibilă despicătură în bărbie. Părul femeii din pictură era pieptănat pe spate, iar obrajii păreau juliți și de un roșu aprins, în același timp îngrijorători și eleganți, mai mult frumusețe și îmbujorare decât rană, deși Žofie nu se putea opri să se gândească la o rană. Suita nr. 1 pentru violoncel a lui Bach se revărsa dintr-un salon mare, unde oaspeții sporovăiau în dreptul unui pian, capacul său grațios acoperit cu foiță de aur fiind ridicat pentru a expune vederii o teatrală pasăre albă cu o trompetă în gheare pictată chiar acolo, pe fațeta sa interioară.

– Nimeni altcineva nu a citit-o încă, a spus Stephan șoptit. Nici un cuvânt.

Žofie și-a coborât privirile spre manuscrisul pe care el i-l întindea din nou. Oare voia să îl citească chiar acum?

Portarul – Rolf, așa îl numise Stephan – i-a reamintit:

– Prietena dumitale a avut un Crăciun fericit, domnule Stephan?

Stephan, ignorând imboldul, i-a spus lui Žofie:

– Am așteptat o vecie să te întorci acasă.

– Da, Stephan, Grandmère este bine și am petrecut un Crăciun minunat în Cehoslovacia. Mulțumesc de întrebare, a spus Žofie-Helene, cuvinte recompensate cu un zâmbet de aprobare de către Rolf, care i-a luat paltonul și fularul cel nou.

A citit în grabă, numai prima pagină.

– Începe minunat, Stephan, a zis ea.

– Așa crezi?

– Voi citi totul diseară, îți promit, dar, dacă insiști să îți cunosc familia, nu pot duce un manuscris cu mine.

Stephan a aruncat o privire în salonul de muzică, apoi a luat manuscrisul și a urcat scările în goană. Mâna sa trecea peste